

Мовчан Марина Віталіївна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
науковий керівник:
Кужелев Михайло Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів;
Національний університет "Києво-Могилянська академія"

ОСОБЛИВОСТІ ІНФЛЯЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Інфляція посідає одне з провідних місць серед найбільш гострих і актуальних проблем, пов'язаних з економічним розвитком України, адже впливає на життя всього суспільства, особливо в країні з повномасштабною війною. Її результатом є руйнація грошової системи, послаблення національної валюти та витіснення її у внутрішньому обігу іноземною, знецінення праці, погіршення життєвого рівня населення, перешкодження довгостроковим інвестиціям та загальному економічному зростанню. На сьогодні процес стабілізації економічного зростання обов'язково передбачає використання комплексних заходів стабілізації темпів інфляції через конкретні фінансові інструменти як процентні ставки, регулювання обмінних курсів, зміну податкових навантажень.

Інфляція – це економічне явище, що характеризується загальним підвищенням рівня цін на товари і послуги в економіці протягом певного періоду часу. Вона означає зменшення купівельної спроможності грошей, тобто те, що за одну одиницю грошей можна купити менше товарів або послуг, ніж раніше. Визначення інфляції як «загального підвищення рівня цін» означає, що це не просто збільшення ціни окремих товарів або послуг, але поширене підвищення цін у всій економіці. Це вказує на те, що вплив інфляції охоплює широкий спектр товарів та послуг, які споживаються в економіці [1, С. 7-9].

Для того щоб оцінити нинішній стан явища інфляції в Україні з необхідно проаналізувати динаміку цього неоднозначного процесу, який часто називають тяжкою “хворобою” у науковій літературі.

У 50-60-х роках ХХ ст. і була пов'язана з різким падінням ефективності суспільного виробництва та носила прихований характер. Через хронічний дефіцит, гроші утрачали свою значимість, навіть при стабільних цінах [2, С. 177]. Як спадок від СРСР Україна отримала “інфляційно-орієнтовану” економіку, адже вона не могла працювати автономно на засадах самофінансування і потребувала бюджетного датування, що провокувало зростання бюджетного дефіциту.

У 1990-ті роки уряд проводив активну проінфляційну політику, яка характеризувалася: значним дефіцитом бюджету, необмеженою грошовою емісією, зростанням цін на енергоносії, ціновими шоками та значним зниженням

реальних доходів більшості населення. У 1991 р. лібералізація цін у період дефіциту споживчих товарів спровокувала гіперінфляцію, тоді як відбулося заморожування цін в умовах економічного спаду та надмірного збільшення грошової маси.

Гіперінфляція 1992 – 1994 рр. в Україні була наслідком неправильної економічної політики держави, спрямованої на стимулювання економічного зростання через кредитну експансію та надмірну емісію готівки, а також лібералізацію цін за відсутності конкурентного середовища та значних помилок регулювання цін [3, С. 820-821].

Проте у 1995–1996 рр. спостерігалася дефляція (оскільки дефіцит бюджету було скорочено за рахунок позик міжнародних фінансових організацій), відбулася приватизація та лібералізація цін. Таким чином, це був період стримування інфляції за допомогою стимулюючих заходів політики доходів.

Важливим кроком монетарної політики було введення в 1996 році гривні та проведення грошової реформи, що сприяла валютній стабілізації. Збільшення експорту товарів і послуг призвели до зниження рівня інфляції до 139,7 % [4, С. 60–62].

1997 рік характеризувався жорсткою дефляційною політикою, тоді інфляція знизилася до 10% через ревальвацію гривні, що дозволило НБУ знизити ставку рефінансування з 40% до 16%. З 1998 до 2000 р. рівень інфляції в економіці України починає зростати, а в 2001 р. спостерігається її уповільнення. У 2008 році через світову фінансово-економічну кризу спостерігається зростання інфляції та дефіциту зовнішньоторговельного балансу, проте з 2009 року спостерігається стійка тенденція до зниження інфляції внаслідок економічної стабілізації у світі.

Перші кроки до впровадження інфляційного таргетування, або політики чіткої стратегії досягнення бажаного значення рівня інфляції, на законодавчому рівні були здійснені у 2010 році, хоч ідею до переходу до такого режиму Національний банк висунув ще в 2001 році. Заходи 2010–2013 років у поєднанні зі сприятливими економічними умовами дали позитивні результати, при цьому чітко прослідковувалася тенденція до зниження рівня інфляції [5].

Індекс інфляції є статистично значущим фактором, який впливає на реальний ВВП. Тому розробка механізму таргетування інфляції є актуальною перспективою в економіці та господарській практиці [6, С. 103; 7, С. 252].

У 2014 р. внаслідок розгортання воєнних подій на сході України рівень інфляції склав 24,9%. Основними причинами цього стала воєнна експансія, зміна тарифів на газ та електроенергію; ослаблення гривні, що призвела до подорожчання імпортованих товарів; різкі коливання валютних курсів. У 2015 році девальвація гривні призвела до паніки на споживчому ринку, інфляція сягнула 43,3%. Збільшення світових цін на сировину та енергоносії, надходження іноземних позик, валюти, ввезення іноземної валюти з-за кордону і придбання її центральним банком збільшують грошову масу в країні, сприяючи тим самим знеціненню національної валюти, посилюють інфляційні процеси. В Україні

закономірністю та однією з причин посилення інфляції традиційно є доларизація економіки [3, С. 822], під час повномасштабної війни це питання постає ще гостріше, адже населення оцінює ризиковість як високу щодо знецінювання їхніх накопичень.

Основними формами прояву доларизації в Україні є: доларизація кредитів та депозитів, грошової маси, збереження готівки в іноземній валюті за межами банківської системи («на руках» у населення), чистий попит населення на іноземну валюту [5]. Доларизація збільшує еластичність попиту на гроші щодо очікуваного рівня інфляції, оскільки очікування вищої інфляції змушують резидентів "переключитись" на іноземну валюту. Оскільки уряди контролюють лише домашню валюту, вони втрачуть на сеньйоражі. Як наслідок, спроби профінансувати бюджетний дефіцит за допомогою інфляційного податку зменшать монетарну базу і це виллється у вищу ніж очікувалось інфляцію [8, С. 215].

З 2017 року через підвищення мінімальної зарплати вдвічі інфляція зростає. Водночас зростання світових цін на зерно та енергоносії у 2017–2018 рр. посилює вплив на внутрішні ціни, що зумовило необхідність запровадження жорсткої монетарної політики. У 2018 році спостерігається обвал курсу гривні, падіння реального ВВП та зниження темпів інфляції, для протидії цим негативним явищам НБУ підвищив облікову ставку до 18,0 % [9, С. 326–329].

Далі, у 2019 році гривня стала світовим лідером за темпами зростання. Золотовалютні резерви зросли на 22 %. Водночас Україна стала третім експортером сільськогосподарської продукції до ЄС після США та Бразилії. Макроекономічна стабілізація та пожвавлення проявились у зростанні ВВП за рахунок широкомасштабних реформ, активізації євроінтеграційних процесів, посиленні інвестиційної активності, зростанні доходів і зниженні темпів інфляції [10, С. 98–99].

У 2020 році Україна зіткнулася з масштабною економічною кризою через скорочення попиту та пропозиції. Після масштабної агресії у 2022 році інфляція знову стрімко зростає до 20,2%. Двома головними причинами активізації інфляційного процесу у 2022 році була інфляція витрат (витрат) та інфляція зумовлена погіршенням очікувань економічних суб'єктів. Серед найважливіших чинників інфляції витрат була висока вартість енергоносіїв, подорожчання яких призвело до зростання собівартості енергоємних товарів (продовольчих – хліб, оброблені молочні продукти, ковбасні вироби, цукор, непродовольчих – будівельні матеріалів, скляні вироби, метал, продукція хімічної промисловості [11, С. 13-17].

З початку повномасштабної війни НБУ перейшов від таргетування інфляції з плаваючим курсом до монетарної політики з фіксованим курсом. Цей план зміни режиму грошово-кредитної політики був прорахований заздалегідь і викладений в Основних засадах грошово-кредитної політики на період воєнного стану. Фіксуючи курс у лютому 2022 року, НБУ чітко усвідомлював, що це лише тимчасова практика, від якої з часом доведеться відмовитися. Наступним кроком

у стратегії монетарної політики НБУ стало ухвалення Правлінням НБУ стратегії послаблення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та поступового повернення до таргетування інфляції. У рамках цієї стратегії в жовтні 2023 року НБУ перейшов на режим керованого обмінного курсу [12, С. 283].

Поступове зниження облікової ставки з липня 2023 року з 25% до 13% давало змогу балансувати між цілями з цінової стабільності та сприяння стійкому економічному розвитку [13, С. 27]. У липневому інфляційному звіті 2024 року НБУ зазначив, що прискорення промислової інфляції, яка сягнула 33,3% у річному вимірі, тиснутиме на споживчі ціни через вторинні ефекти, передусім збільшення собівартості виробництва.

В Україні сьогодні інфляція проявляється через зростання цін та девальваційних процесів в країні, зокрема Мінфін прогнозує курс до 42, 3 грн за долар, активно припускається поступове підвищення акцизів і тарифів ЖКГ. Очікується, що з 2025 року розпочнеться поступове коригування тарифів, обумовлене складним станом в енергетиці та державному бюджеті. Зокрема значне підвищення вартості енергоносіїв для швидкого усунення дисбалансів в енергетичному секторі стане джерелом додаткового інфляційного тиску та зумовить потребу в значному збільшенні субсидій для населення [13, С. 39].

Серед фінансових інструментів, покликаних на регулювання інфляції, що викликав багато емоцій з боку суспільства, є підвищення податків, специфічно “військового збору” від жовтня 2024 року. НБУ оцінює вплив нового фактору як нейтрального відносно інфляції, оскільки вплив на ціни прогнозується незначний та не очікує негативного ефекту на економічні процеси, пояснюючи що додаткові бюджетні ресурси надходять в економіку завдяки підвищенню оподаткування доходів.

Отже, інфляція є актуальною проблемою України з часів відновлення незалежності та залишатиметься однією з найбільших загроз для стабільності макроекономічного середовища, особливо у світлі повномасштабної війни, коли населення вразливе до коливань цін, тому інструменти фіскальної та монетарної політики повинні бути спрямовані на стримуванні інфляційних очікувань та впровадженні виваженої валютно-курсової політики.

Список використаних джерел

1. Петрик О., Половнюв Ю. Прогнозування інфляції. *Вісник НБУ*. 2004. №12. С. 7–9.
2. Тіверіадська Л.В., Якименко А.М. Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*. 2015. № 93. С. 175–188.
3. Ганусик Ю. Б. Закономірності розвитку інфляції в Україні в умовах циклічності. *Глобальні і національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 818–825.
4. Батракова Т. І., Рогаченко О. С. Проблеми регулювання інфляційних процесів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 59–64.

5. Сомик А. В. Доларизація економіки України. *Ефективна економіка*. № 8, 2014.
6. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekunen I., Nechyporenko A., Nemsadze G. The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. 2020. №15(2). p.94-104.
7. Baranovskyi O., Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Serdyukov K., Sokyрко O. Cryptocurrency market trends and fundamental economic indicators: correlation and regression analysis. *Financial and Credit Activity : Problems of Theory and Practice*. 2021. № 3(38). P. 249-261
8. Питльована О.М. Взаємозв'язок між інфляцією та доларизацією в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19.11 С. 213-220.
9. Paska I. M., Ponedilchuk T. V. Аналіз інфляційних процесів в Україні за 2012–2017 рр. і їх вплив на економічне зростання. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2018. № 2 (25). С. 325–331.
10. Семенча І. Є., Калашнікова Ю. М. Інфляційні процеси в Україні: проблеми сьогодення і причини виникнення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2020. № 39. С.97-101.
11. Національний банк України. Інфляційний звіт, жовтень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q4.pdf?v=7
12. Khokhych D., Tkachenko O., Svystun A. Ukraine's monetary policy under martial law. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024, № 2, p. 282-289.
13. Національний банк України. Інфляційний звіт, липень 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q3.pdf?v=9